

PAUL OF INA?

Kanttekeningen bij de keuze van de politiek leider door GroenLinks

W.H. van Schuur, A.P.M. Lucardie en G. Voerman

1. Inleiding

De selectie van een politiek leider is voor elke politieke partij een belangrijke zaak. Voor een nieuwe partij die is ontstaan door de fusie van vier, elkaar vroeger vaak heftig bestrijdende groepen, is het een zeer gevoelige kwestie. GroenLinks, formeel opgericht in 1990, moest in 1993 deze kwestie oplossen. In dit artikel wordt eerst kort beschreven hoe de partij dit deed; vervolgens worden enkele gegevens uit een onderzoek onder het kader van GroenLinks in de periode tussen 1990 en 1993 gepresenteerd, die nieuw licht werpen op de uiteindelijke keuze.

2. De opvolging van Ria Beckers

De van oorsprong nogal verschillende Communistische Partij in Nederland (CPN), Evangelische Volkspartij (EVP), Politieke Partij Radikalen (PPR) en Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) besloten in 1989 na moeizame onderhandelingen met één kandidatenlijst onder de naam 'Groen Links' aan de Tweede-Kamerverkiezingen deel te nemen.¹ De partijen kwamen overeen, de rangorde op de kandidatenlijst te laten bepalen door de onderlinge krachtsverhoudingen. Aangezien de PPR toen twee leden in de Tweede Kamer had, de PSP één en EVP evenals CPN geen, lag het voor de hand dat de voorzitter van de PPR-fractie de lijst van GroenLinks zou aanvoeren. Ria Beckers, reeds vanaf 1977 fractievoorzitter van de Radikalen, werd vervolgens voorzitter van de zes koppige GroenLinks-fractie na de verkiezingen van 1989.

Op het partijcongres van GroenLinks in oktober 1992 kondigde zij aan, na vijftien jaar kamerlidmaatschap meer tijd aan haar privé-leven te willen besteden. Op 20 april 1993 nam zij officieel afscheid van de Tweede Kamer. De ook uit de PPR afkomstige Peter Lankhorst volgde haar op als fractievoorzitter, maar verklaarde zich niet beschikbaar voor het lijsttrekkerschap bij de volgende kamerverkiezingen. Onder andere leden van de GroenLinks-fractie bestond evenmin veel animo voor de functie. Paul

Rosenmöller - in 1989 als onafhankelijke kandidaat gekozen - en Ina Brouwer - in 1982 en 1986 lijsttrekker voor de CPN - zeiden aanvankelijk ook 'nee', toen ze door het partijbestuur gepolst werden. Beiden noemden als argument de zorg voor hun kinderen, die moeilijk te verenigen zou zijn met het politiek leiderschap van de partij. Ze bleken echter wel bereid het lijsttrekkerschap als duo-baan met een collega te vervullen.

In maart 1993 besloot de GroenLinkse Raad het lijsttrekkerschap voor duo's mogelijk te maken. Daarop stelde Rosenmöller zich kandidaat met fractiege-note Leoni Sipkes, die in 1990 Andrée van Es in de Tweede Kamer was opgevolgd en evenals zij uit de PSP kwam. Brouwer vormde een duo met Mohammed Rabbae, de in Marokko geboren directeur van het Nederlands Centrum voor Buitenlanders, die tot dan toe nog geen activiteiten in een politieke partij had ontplooid. Brouwer was overigens ook - alleen - kandidaat gesteld door het Vrouwenoverleg van GroenLinks. Daarnaast wilde De Linker Wang, het Platform voor Evangelie en Politiek bij GroenLinks, haar een duo laten vormen met zijn voorzitter, Ab Harrewijn. Brouwer had beide nominaties echter afgewezen.

Verder hadden zich in maart en april vijf individuen kandidaat gesteld:

- Wim de Boer, oud-voorzitter van de PPR en sinds 1991 fractievoorzitter in de Eerste Kamer. De Boer wordt beschouwd als een van de stuwende krachten achter de totstandkoming van GroenLinks;
- Herman Meijer, fractievoorzitter in de gemeenteraad van Rotterdam, een van de oprichters van de beweging Christenen voor het socialisme en sinds 1972 lid van de CPN;
- Ineke van Gent, fractievoorzitter in de gemeenteraad van Groningen, en van 1985 tot 1990 raadslid voor de PSP;
- Marianne van der Zeeuw-Koppert;
- Agnes Koelemij.

De twee laatstgenoemde kandidaten waren actieve partijleden zonder politieke functie en vertegenwoordigden niet een bepaalde bloedgroep.

De partijleden konden in een referendum in september hun voorkeur uitspreken. Van de 12.191 leden deden dat er 7.493 (61%).² Het duo Brouwer-Rabbae kwam daarbij als winnaar uit de bus. Het tweetal won relatief de meeste stemmen, 2664 (36%), op de voet gevolgd door het duo Rosenmöller-Sipkes, 2498 (34%). De Boer haalde 1324 stemmen (18%), Van Gent 421 (6%), Meijer 294 (4%), Koelemij 100 (1%) en Van der Zeeuw 90 (ook 1%). Omdat geen der kandidaten de absolute meerderheid had behaald, vond in oktober een tweede referendum plaats. De achterban moest toen een keus maken uit de twee hoogst geëindigde kandidaten - dat wil zeggen: uit de beide duo's. De combinatie Brouwer-Rabbae behaalde dit keer met 4504 stemmen (51%) een nipte meerderheid - aan de stemming namen 8805 van de 12.500 leden deel (70%).

Journalisten noemden het een verrassende keus.³ Tenslotte gold Rosenmöller al lang als meest populaire kandidaat.⁴ De uitslag was echter wel

degelijk voorspelbaar, indien men de gegevens van zes enquêtes op congressen van GroenLinks en de samenstellende partijen in 1990 en 1991 nader analyseert.

3. Enquête

Op 24 november 1990 werd in Den Haag het oprichtingscongres gehouden van Groen Links.⁵ Voor het eerst waren leden van CPN, PPR, PSP, EVP en van de Vereniging Groen Links gezamenlijk bijeen om de organisatorische vorm van hun nieuwe politieke onderkomen vast te stellen. De aanwezigen op dit congres werden geënquêteerd met betrekking tot hun sociale achtergronden en ideologische opvattingen.⁶ Van de 760 uitgedeelde vragenlijsten werden 482 ingevuld en geretourneerd (60%). Met betrekking tot het partijlidmaatschap en de regionale spreiding van de respondenten lijkt de enquête globaal wel representatief te zijn.⁷ Soortgelijke enquêtes werden gehouden op de opheffingscongressen van PSP, PPR en CPN en de laatste bijeenkomst van de EVP in de loop van 1991. De respons varieerde hier van 55% (EVP) tot 61% (PSP). Ten slotte vond een zesde enquête plaats op het tweede GroenLinks-congres, 13 en 14 december 1991. De respons bedroeg hier 68% (n= 353).⁸

4. Voorkeur voor eigen bloedgroep

Op het eerste GroenLinks-congres werd gevraagd: 'Indien Ria Beckers bij de volgende Tweede-Kamerverkiezingen niet meer beschikbaar zou zijn als lijsttrekker van Groen Links, wie zou u dan graag als haar opvolger zien?'. Ruim een kwart wenste of wist geen antwoord op de vraag te geven. Iets minder dan een kwart noemde Ina Brouwer, veertien procent gaf de voorkeur aan Andrée van Es, slechts tien procent aan Paul Rosenmöller en krap vijf procent aan Peter Lankhorst.

De meeste ondervraagden gaven aan uit welke partij ('bloedgroep') zij afkomstig waren. Indien alle genoemde namen naar bloedgroep worden ingedeeld, blijkt in 1990 de behoefte aan een lijsttrekker uit eigen bloedgroep bij de CPN-ers het grootst, bij de PPR-ers en EVP-ers het geringst (zie tabel 1). Brouwer dankte haar populariteit dan ook grotendeels aan de eigen bloedgroep, al werd ze ook door PSP- en PPR-leden vaak genoemd. De ex-PPR-leden gingen er wellicht van uit dat Beckers uit een oogpunt van verdelende rechtvaardigheid niet door een partijgenoot opgevolgd zou worden. De ex-PSP-ers misten misschien een ervaren kandidaat uit eigen gelederen. De populaire Van Es had op 7 november 1990 de Tweede Kamer verlaten omdat het kamerlidmaatschap in combinatie met het moederschap haar fysiek te zwaar werd; zij leek toen dus een weinig waarschijnlijke kandidate voor het politiek leiderschap van de partij. Wilbert Willems, van 1981 tot 1986 namens de PSP lid van de Tweede Kamer en

sinds 1989 voor GroenLinks, had geen sterke band met zijn bloedgroep, naar hij zelf toegaf.⁹

Tabel 1. De gewenste opvolg(st)er van Ria Beckers naar bloedgroepen, partijcongres november 1990

Bloedgroep congres-leden	Bloedgroep gewenste opvolger				
	PPR	PSP	EVP	CPN	Onafh.
PPR	32	1	21	1	8
PSP	24	47	29	10	29
EVP	-	-	29	-	2
CPN	22	20	14	78	41
Onafh.	22	32	7	11	21
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %	101 %
n=	105	75	14	83	63

N=340

Op de laatste congressen van de vier partijen kregen de aanwezigen opnieuw de vraag voorgelegd wie Ria Beckers zou moeten opvolgen, maar nu met de mogelijkheid meer dan één naam te noemen. De voorkeur voor een lijsttrekker uit eigen kring leefde daar sterker bij alle partijen - niet verrassend, gezien de sfeer van een opheffingscongres en de aanwezigheid van partijleden die GroenLinks minder goed gezind waren. Ina Brouwers naam werd weer het meest genoemd, maar nu 76 maal door haar (ex-)partijgenoten en slechts 25 maal door anderen. De CPN-ers waren tamelijk eensgezind in hun keuze, in tegenstelling tot de andere groepen.

Op het tweede GroenLinks-congres, in december 1991, werd de afgevaardigden niet gevraagd wie zij als opvolger van Beckers wensten, maar of zij bepaalde voorwaarden stelden aan die opvolger - vrouw of man, lid van de Tweede Kamer, lid van de eigen bloedgroep. De ondervraagden die hierop antwoord gaven, lijken de sekse van hun toekomstige politiek leider het belangrijkste te vinden: 57% gaf voorkeur aan een vrouw, 3% had liever een man, 40% achtte de sekse irrelevant. Niet meer dan 38% wenste een lijsttrekker uit de Tweede-Kamerfractie, 18% juist liever niet en 44% vond dit irrelevant. Slechts 8% toonde voorkeur voor een kandidaat uit de eigen bloedgroep, 79% vond dat irrelevant. Ook hier onderscheidt het contingent uit de CPN zich van de rest, zij het niet erg sterk: ruim 15% van de ex-

communisten zag liever een lijsttrekker uit de eigen groep (zie tabel 2).

Tabel 2. *Voorkeur voor lijsttrekker uit eigen bloedgroep, partijcongres december 1991*

Bloedgroep	PPR	PSP	CPN	Nieuwe leden
Lijsttrekker (bij voorkeur) uit eigen groep	5	10	15	2
Niet relevant	80	83	79	70
Lijsttrekker (bij voorkeur) <i>niet</i> uit eigen groep	15	8	6	28
Totaal	100 %	101 %	100 %	100 %
n=	112	92	65	60

N=329

N.B.: Van de EVP waren te weinig afgevaardigden lid geweest om deze bloedgroep hier afzonderlijk te behandelen.

5. Zijn er 'Inaïsten' en 'Paulianen' bij GroenLinks?

In eerdere publikaties werd wel eens gewezen op mogelijkheden voor vleugelvorming bij GroenLinks.¹⁰ Aan de andere kant werd ook opgemerkt dat GroenLinks een homogene indruk maakt in ideologisch opzicht, hoewel de bloedgroepen nog wel herkenbaar zijn gebleven.¹¹ De vraag werpt zich dan op, of de aanhangers van Ina Brouwer en Paul Rosenmöller tot een bepaalde vleugel gerekend kunnen worden. De enquêtegegevens kunnen daar echter slechts een zeer onvolledig antwoord op verschaffen, aangezien in 1990 en 1991 nog niet duidelijk was dat zij kandidaat zouden staan voor het lijsttrekkerschap. Binnen de partij genoot Rosenmöller toen wellicht minder bekendheid en populariteit dan in 1993; de 'Paulianen' maakten in 1990 slechts een tiende van de congresgangers uit. Sipkes, zijn duo-partner, werd slechts door één procent genoemd - overigens altijd nog meer dan Brouwers partner Rabbae, die toen nog helemaal niet in het verhaal voor kwam.

Vergelijkt men niettemin de aanhangers van Rosenmöller met die van Brouwer op het GroenLinks-congres van 1990, dan blijken ze slechts in enkele opzichten significant van elkaar te verschillen. In de eerste plaats lag

Brouwer duidelijk beter bij de vrouwen dan bij de mannen. In de tweede plaats blijkt - zoals reeds vermeld - de voorkeur voor Brouwer het sterkst bij de ex-communisten, maar toch ook vrij sterk bij de pacifistisch-socialistische en de radicale bloedgroepen. Alleen de PSP-ers noemden Rosenmöller iets vaker dan Brouwer. In ideologisch opzicht bleken de aanhangers van Rosenmöller en Brouwer echter niet significant te verschillen. Een vergelijking van de 'Inaïsten' en 'Paulianen' onder de respondenten op de opheffingscongressen van 1991 levert een soortgelijk beeld op. Brouwer bleek iets meer aanhang te vinden onder leden van de vakbeweging en van ondernemingsraden - voor een groot deel ook ex-CPN-ers - en bij de vrouwenbeweging, terwijl Rosenmöller het iets beter deed bij de milieubeweging. De 'Paulianen' toonden ook iets meer sympathie voor andere partijen dan de 'Inaïsten' - en in het bijzonder voor De Groenen, D66 en de PPR - maar niet voor de CPN, zoals te verwachten viel. De aanhangers van Brouwer schaalden zich echter niet linkser in dan de aanhangers van Rosenmöller.

6. Conclusie

Voor GroenLinks mag het verheugend heten dat de strijd om het politiek leiderschap in 1993 niet tot polarisatie tussen linker- en rechtervleugel of tussen 'groene' en 'rode' stromingen geleid heeft. De keuze voor Ina Brouwer en haar duo-partner moet dan ook niet geduid worden als de overwinning van een bepaalde factie of vleugel - al speelde de band tussen haar en de CPN-bloedgroep wel degelijk een rol. Uit de enquête-gegevens van 1990 en 1991 kan men echter opmaken dat ook bij andere bloedgroepen sympathie voor haar bestond. De oud-leden van de PSP misten na het vertrek van Andrée van Es een ervaren en geliefde eigen kandidaat, terwijl het PPR-contingent waarschijnlijk geen aanspraak meer op het leiderschap wilde of kon maken - ook hier was evenals in de voormalige PSP-kringen geen duidelijke troonpretendent voorhanden. De kleine schare uit de EVP achtte zich vanzelfsprekend bij voorbaat kansloos. De GroenLinksers zonder bloedgroep vormen geen hechte groep; zij kozen in 1990 niet éénduidig voor 'hun' Paul Rosenmöller, maar gaven, integendeel, de voorkeur aan Brouwer. De sekse van Brouwer speelde daarbij ook een rol, naast haar parlementaire ervaring.

noten

1. Meer hierover in G. Voerman, 'Van klein links naar Groen Links. Hoe CPN, PSP en PPR van kleur verschoten', in: *Namens*, 5 (1990), 2 (mrt.), 34-39; zie voorts het hoofdstuk 'Groen Links' in P. Lucardie en G. Voerman, 'Kroniek 1989. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1989', in: *Jaarboek 1989 DNPP*, Groningen, 1990, 15-59; en in P.

Lucardie, M. Nieboer en I. Noomen, 'Kroniek 1990. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1990', in: *Jaarboek 1990 DNPP*, Groningen, 1991, 14-57.

2. *De Volkskrant*, 5 oktober 1993.

3. D.-J. Eppink, 'GroenLinks: verrassende keus', in: *NRC-Handelsblad*, 22 oktober 1993; *Trouw* sprak van 'een opmerkelijke uitslag' (23 oktober 1993); en *de Volkskrant* noemde het 'lichtelijk verrassend' (23 oktober 1993).

4. Zie bijvoorbeeld de *de Volkskrant*, 4 mei 1993 en 23 oktober 1993; J. Jansen, 'De duo's van Groen Links', in: *Elsevier*, 29 mei 1993, 13. Zie verder ook J. van Kampen, 'Bescheiden idealen', in: *De groene Amsterdammer*, 5 mei 1993, 6-7, waarin ze schreef: 'Paul Rosenmöller en Leoni Sipkes zullen hoogstwaarschijnlijk de lijst van Groen Links aanvoeren bij de verkiezingen volgend jaar'.

5. Eind 1992 werd besloten 'Groen Links' aan elkaar te schrijven.

6. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, ondersteund door het DNPP, en gesubsidieerd door de Afdeling Politicologie en Bestuurswetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

7. Zie A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman, 'De oprichters van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 24 november 1990', in: *Jaarboek 1990 DNPP*, Groningen, 1991, 167-185.

8. De resultaten van deze enquête worden besproken in: J. van der Knoop, A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman, 'De ideologische vormgevers van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 13 en 14 december 1991', in: *Jaarboek 1991 DNPP*, Groningen, 1992, 168-191.

9. In een vraaggesprek verklaarde Willems: 'Een partijbinding heb ik nooit gehad en ook nu heb ik dat nog niet'; in: *Reformatisch Dagblad*, 9 juni 1993.

10. A.P.M. Lucardie, G. Voerman en W.H. van Schuur, 'Groen in gradaties. Een vergelijking tussen de leden van Groen Links en De Groenen', in: *Jaarboek 1992 DNPP*, Groningen, 1993, 186-210. Zie verder P. Lucardie, 'De groene tinten van Groen Links', in: *de Helling*, 5 (1992), 3, 21-23.

11. Van der Knoop e.a., *op. cit.*, 178-183; nog duidelijker, en wellicht enigszins overdreven, bij: M. van Poelgeest, 'Hoezo stromingen? Ledenonderzoek nader bekeken', in: *De Rode Draad*, (1993), 104, 2-4.